

Azt látod, amit hiszel

Gondolatok Havadtóy Sámuel
legutóbbi munkáiról

DAVID GALLOWAY

LUMÚ, 2018. VII. 13. – IX. 2.

Ferenczy Múzeumi Centrum, Szentendre, 2018. VII. 14. – IX. 30.

Kalman Maklary Fine Arts, VII. 16. – VIII. 10.

Azt látod, amit látsz.

FRANK STELLA

2015 márciusában a New York-i Modern Művészeti Múzeum (MoMa) szenzációs hírként közölte, hogy megvásárolta Jasper Johns *Festett bronz* (Savarin kávé) című szobrát. Az 1960-ban készült alkotás tartós letétben volt a Philadelphiai Művészeti Múzeumban. Az, hogy az alkotó több mint fél évszázadig nem volt hajlandó eladni a művet, jelzi, milyen fontosnak tartotta ezt az alkotást. Amikor Johns végül beadta a derekát a műgyűjtő Henry R. Kravitznak és feleségének, Marie-Josée Kravitznak, a MoMA elnökének, kikötötte, hogy az ikonikus szobor a múzeum állandó kiállításán kapjon helyet. A szobor a művész *Festett bronz* (Sörösdobozok) című alkotásához hasonlóan kihívóan banálisnak tűnik. Johns műtermében tucatszámra voltak kávésdobozok, amelyekben ecseteket és más festőeszközöket tartott. Johns azzal, hogy a klasszikus viaszveszejtési eljárással egy eldobható árucikket a bronz megneemesítő anyagába transzformált át, évszázadok esztétikai hagyományával szállt szembe.

Johns ugyanakkor szembeszállt az absztrakt expresszionizmus stílusával is, amely a Jackson Pollockhoz hasonló alfahím alkotókkal uralta a New York-i művészeti szcénát. Johns tisztában volt azzal, hogy egy szakadék választja el őt – Robert Rauschenberggel, Roy Lichtensteinnel és Andy Warhollal együtt – attól a nagyívű társaságtól, amely az absztrakt dogma melegágyává tette a Cedar Tavern bárt. Willem de Kooning is felismerte a növekvő különbségeket. A legenda szerint gúnyosan megjegyezte, hogy Leo Castelli galerista (aki majd végső soron az összes prominens pop-art művészt képviselni fogja) „bármit el tud adni művészetként – akár egy pár ócska sörösdobozt is”. Johns pedig egy pár festett bronz sörösdobozzal elfogadta a kihívást. A kétértelműséget fokozta, hogy Johns kedvenc söre a Ballantine's volt, és hogy az eredeti sörösdobozok bronzszínűek voltak. Ráadásul az alkotások nem voltak rögzítve a talapzatukhoz. Ha valaki felemelte őket (az egyik ki van bontva, a másik bontatlan), azonnal felismerte az átalakulást.

HAVADTÓY SÁMUEL: *Cím nélkül*, 2018,
egyedi bronzöntés, akril, aranyfüst, 98×50×52 cm



foto: Darabos György



fotó: Székely István

HAVADTÓTYÓ SÁMUEL: *Cím nélkül*, 2018, antik csipke, szitatechnika, akril, 193×132 cm



fotó: Darabos György

vívmányaik gyakorlatilag ismeretlenek voltak abban az időben Amerikában. (Ezek a művészek időnként pénzügyi és esztétikai okokból kerámiában vagy fában fejezték ki magukat, akárcsak a kortárs német szobrász, Stephan Balkenhol.)

A festett szobrászat a múlt század művészetének gazdag, összetett – és alulértékelt – fejezete. A műfaj klasszikus múltba visszanyúló gyökereit már régen dokumentálták, ám ezek a gyökerek a művészetrajongók többsége számára jórészt ismeretlenek maradtak. És itt lép színre Havadtó Sámuel. Havadtó Nagy-Britanniában született magyar és román szülők gyermekeként, Magyarországon nőtt fel, de tizenéves korában Londonba szökött, majd New Yorkba költözött, ahol megérezésekor a pop-art mámorító virágkorát élte. Összebarátkozott Andy Warhollal, aki szitanyomásos technikákat tanított neki, és együtt dolgozott Keith Haringgel, akinek a saját fémszobrai – egy kivétellel – mindig ragyogó színekben pompáztak. Havadtó látása még élesebbé vált műgyűjtőként és galériatulajdonosként szerzett ismeretei révén. Második otthona hosszú ideje Olaszország, és az ott szerzett élményei tették érzékenyebbé olyan esztétikai tételek iránt, amelyekkel kapcsolatban egyébként tisztelete sokkal inkább azok áthágásában és nem az elfogadásukban szokott megnyilvánulni. Legutóbbi festett bronz sorozata elegáns és sokatmondó iránymódosításra utal.

Havadtó folyamatosan foglalkoztatják az azzal kapcsolatos ismeretek, hogy sok ókori épület és szobor ragyogóan színes volt. Amikor például UV-sugárzással megvizsgálták a Parthenont, élénk vörös, kék és zöld festékek nyomait fedezték fel rajta. A színhasználat kihangsúlyozott bizonyos részleteket, és az egész épületnek egyfajta jelszerpet kölcsönzött. Ezeknek az épületeknek (az őket díszítő szobrokkal együtt) a nyugati civilizáció erős szimbólumaiként felbecsülhetetlen művészi, társadalmi, sőt ideológiai hatásai voltak. Az oszlopok, a párkánygerendák és a domborművek fakó fehér színe végül is az ókori Görögországnak mint a demokrácia

bölcsőjének erőteljes, mindent elsöprő metaforáját kínálja. Ennek a félreértésnek (vagy, ahogy ma mondanánk, áhírnek) a hatására születtek meg Washington D.C. kiemelkedő építészeti emlékei a Lincoln-émlékműtől a Washington-émlékműig, illetve a Capitolium épületétől a Fehér Házig. (Amerika multikulturális szövetségéből kiindulva egy szivárványszínű elnöki palota valószínűleg helyénvalóbb lenne.) A fehér szimbolikus használata nem csak a nemzet fővárosára korlátozódott. Amikor 1893-ban Chicagóban megünnepelték, hogy Kolumbusz 400 éve fedezte fel Amerikát, felépítettek egy kiállítási negyedet, amely azután Fehér Városként vált ismertté. Ez a „megjelenés” azután számtalan postaépületre, múzeumra, könyvtárra és bírósági épületre volt hatással az Egyesült Államok egész területén.

Ebben az összefüggésben nem tévedünk nagyot, ha úgy véljük, hogy Havadtó legutóbbi munkái egy revizionista programot valósítanak meg. Ezek a művek ugyanakkor logikusan következnek első minimalista festményeiből, amelyeket nem sokkal azután kezdett el festeni, hogy 2000-ben visszaköltözött Magyarországra. Ebben a

HAVADTÓY SÁMUEL: *Cím nélkül*, 2017, antik csipke, akril, 108×76 cm

Johns szobrászati repertoárjában villanykörték, szemüvegek, zseblámpák és más hétköznapi tárgyak szerepeltek. Nem festette meg mindegyiket, némelyik nem bronzból, hanem „szobrászfém” („sculptmetal”, formázható, foggaszta állagú lakkból) készült, és nem voltak más darabok, amelyeken a Severin vagy a Ballantine’s márkajelzések egyértelműen azonosíthatóak lettek volna. Ugyanakkor mindegyikük beilleszthető a késztermékek Marcel Duchamp-i hagyományába, akinek a munkássága nagy hatást gyakorolt Johnsról. Duchamp szexuális utalásai sem maradtak hatástalanok a fiatal művész számára, akinek a villanykörtéi és zseblámpái nyilvánvaló homoerotikus töltetet hordoznak. Nem valószínű, hogy Johns ismerte a festett szobrászat olyan előfutárait, mint Erik Heckel, Auguste Macke vagy Otto Mueller, ugyanis az ő háromdimenziós



HAVADTŐY SÁMUEL: *Cím nélkül*, 1985, szíatechnika, akril, 55×75 cm

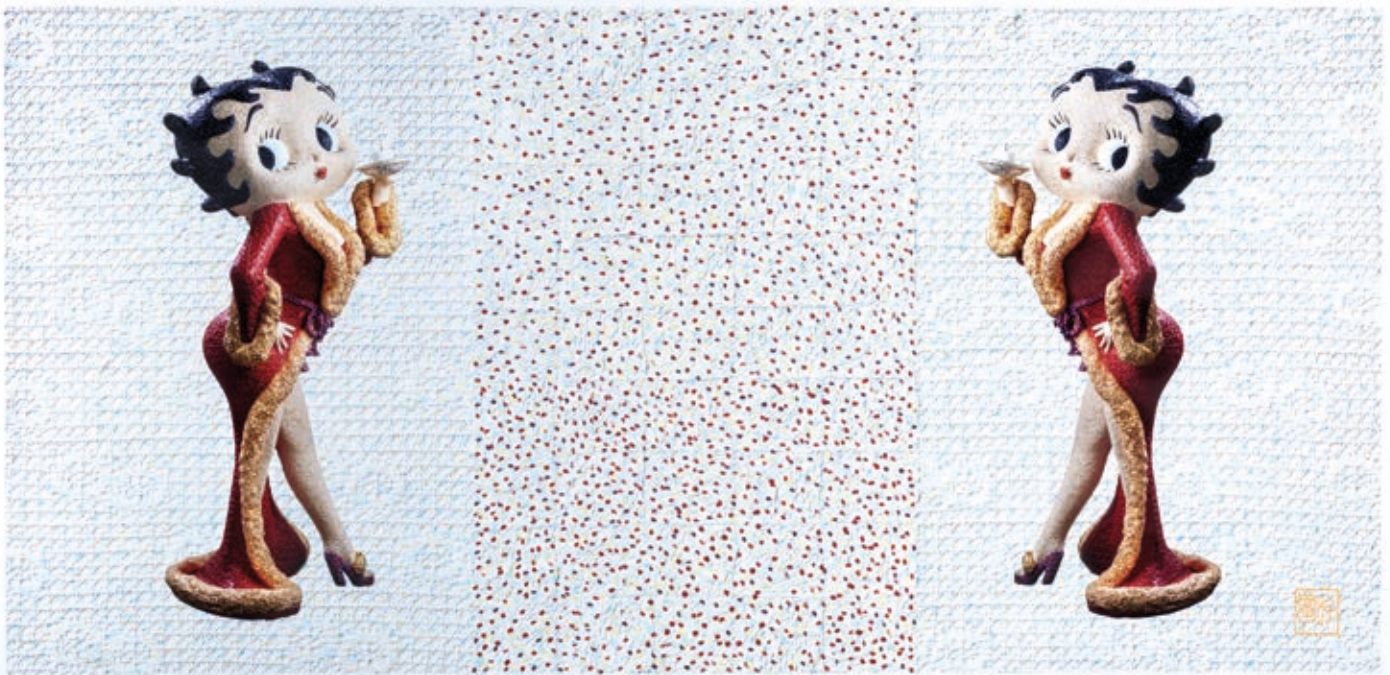
kezdeti fázisban általában – rövid, velős, enigmatikus, néha politikai, gyakran fájdalmasan személyes – üzeneteket festett a vászonra. Ezeket azután csipke- és festékrétegekkel borította, amivel valójában olvashatatlan palimpszeszteket hozott létre. Maga a csipke, amelyet a művész szisztematikusan gyűjt, titokzatos médiummá vált, amely egyszerre mutatja meg és rejt el a dolgokat. Továbbra is nagyon érdeklik az anyag finom jelentésszárnyai, például a szerelem és a házasság, a fenség és az elegancia, a nőiesség és az erotika, akárcsak a csalás és az álcázás, a tragédia és a gyász. (Ezen a ponton eszünkbe jut Andy Warhol Jackie Kennedyről festett portréja: Chanel-kosztümjén férjétől származó vérfoltok, haját fekete csipkefátyol fedi.)

Havadtőy elegáns, enigmatikus festményei után hamarosan játékos, csipkével és festékkel beborított szobrokat kezdett készíteni. Néhány kivételtől, például egy szűrős szemű Lenin-mellszobortól eltekintve a populáris kultúrából merítette tárgyait, a Rózsaszín Párducot, a Mickey egeret, Donald kacscát vagy a zsupori Dagobert bácsit mintázta meg. (Ma ellenállhatatlan költői ironiának tartjuk, hogy a képregényrajzoló Carl Banks egyszer családi portrét készített Donald kacscáról és a rokonairól, amelynek a *Levendula és az öreg csipke* címet adta.) Havadtőy általában egyedi gyűjteményi darabokat használt fel, de alkalmazott akrilgyantába öntött figurákat is, amilyen például a művész hatvanegy darabos Gumikacsa-sorozata volt. Ezeket a munkákat könnyű a duchampi objets trouves (talált tárgyak) hagyományába sorolni, amely olyan nagy hatást tett Jasper Johnsra. Itt azonban alapvető különbségek vannak. Duchamp leghírhedtebb alkotásai a talált tárgyakat – egy porcelán végécésészét, egy üvegszáritó-állványt – a névértékükön kezelték. Egyedül megtalálójuk nyilatkozata, imprimatúrája révén váltak műalkotássá. Johns nagy erőfeszítéseket tett,

hogy a bronzöntvényei úgy nézzenek ki, mintha valódiak lennének. Havadtőy nem érdeklik az ilyen megtévesztő (trompe l'oeil) hatások, de álcázni sem akarja a forrásait. Mindazonáltal azok radikális transzformáción mennek át. A csipkeborítás gazdag felületi textúrát kölcsönöz a műveknek, miközben a festék (és néha az aranyfűstlemez) kiteljesíti a hatást. A művész bronzszobrainak első sorozata az öntés ősi viaszveszejtési eljárását egy feltűnően nem klasszikus tárggyal, Tapsi Hapsival párosítja. A kedves, répát ropogtató nyúl (Mickey egér után) a második rajzfilmfigura volt, amely csillagot kapott a hollywoodi hírességek sétányán.

Élénk, derűs jelenlétük ellenére ezek a művek csak az egyik példáját mutatják annak, ahogyan Havadtőy folyamatosan kutatja a hitelesség témáját. Vajon egy ókori szobor, amelyet eredeti színétől megfosztottak, még „hitelesnek” tekinthető? Ha egy római szobrász márványmásolatot készít egy görög bronzszoborról, és talán még az arányait is megváltoztatja, akkor a későbbi alkotást tekinthetjük eredetinek a saját jogán? Amikor a pop-art művészei síkra szálltak a sokszorosított másolat mint demokratizált médium mellett, hasonló kérdéseket vetettek fel. Havadtőy életművében ugyanakkor a sorozatban készített alkotások is mind egyedi darabok. A bronzszobrok esetében a csipkedrapéria saját inherens szabályait követi (és maga a művész is mindig meglepődik, hogy az mennyivel inkább csipkeszerűnek tűnik, amikor bronzba öntik). Végül a felület megfestése teszi teljessé a változatosságot. Ám a kérdések továbbra is fennállnak, és Havadtőy a hamisítás lencséjén keresztül is igyekezett megvizsgálni őket.

Ez a kutatási irány vezetett ahhoz az ötlethez, hogy Havadtőy megalkossa (újraalkossa) Amadeo Modigliani két portréját. A terv rendkívüli komplexitást ért el, amikor az érdeklődés középpontjába kerültek Havadtőy kivételesen tehetséges honfitársának, Hory Elemérnek Modigliani műveiről készített hamisítványai. Hory Elemér azzal dicsekedett, hogy több ezer hamisítványt készített, többek közt Picasso, Matisse, Renoir és Modigliani



fotó: Slezák István

HAVADTÖY SÁMUEL: *Cím nélkül*, 2018, giclée-nyomat, akril, 92×150 cm

műveiről, melyek jelentős része továbbra is „eredetiként” szerepel jelentős gyűjteményekben. A több mint hatvan álnevet használó, az Egyesült Államok és Európa között folyamatosan az egyik társadalmi eseményről a másikra utazgató Hory Elemért végül letartóztatták, csalásért elítélték és börtönbe zárták. Nem mindennapi élettörténetét először amerikai barátja, Clifford Irving jegyezte le 1970-ben. Arról a Clifford Irvingról van szó, akit később a világtól elzárkózva élő Howard Hughes hamis önéletrajzának elkészítéséért bebörtönöztek. Hory Elemér maga is szerepelt Orson Welles 1973-ban bemutatott, *H mint hamisítás* című filmjében. A festő hírnevének köszönhetően a gyűjtők hamarosan elkezdtek keresni a saját aláírásával szignózott műveket, amelyek meglehetősen jó áron keltek el.

HAVADTÖY SÁMUEL: *Cím nélkül*, 2018, giclée-nyomat, akril, 92×70 cm



fotó: Slezák István

Egy nemrégiben nyilvánosságra került esetben Wolfgang Beltracchi német hamisító bevalótt, hogy több mint háromszáz hamisítványt készített, melyek jelentős részét ismert művészettörténészek „hitelesítették”, és becslései szerint több mint kétszázat továbbra is eredetiként tartanak számon. Közülük néhány akár a 2017-ben a genovai Palazzo Ducale-ban rendezett retrospektív Modigliani-kiállításon is ott lehetett, amelyet idő előtt bezártak, amikor a rendőrség hatvanegy alkotást lefoglalt, mert felfedezték, hogy hamisítványok lehetnek. Havadtőy Sámuel érthető módon különös érdeklődéssel követte a vizsgálatok eredményeit. Idén az év elején egy szakértőkből álló bizottság a hatvanegy gyanús alkotásból hatvanat hamisítványnak minősített. Havadtőy eredeti feltevése eléggé egyszerű volt: vajon Hory Elemér Modigliani-képeinek újraalkotása „újból eredetivé tenné őket”? Ezzel ismét belekerült az eredeti-másolat-hamisítvány problémakörébe, amelyet korábban az ókori szobrok és építészet lenszóján keresztül vizsgált meg.

A hitelességgel kapcsolatos kérdések különösen foglalkoztatták Havadtőyöt a *Sorozatklasszikusok* (Serial Classic) című kiállításon, amelyet a milánói Prada Alapítvány rendezett 2015-ben. A kiállítás kurátorai hangsúlyozták, hogy „a római kultúrában ambivalens kapcsolat állt fenn az eredetiség és az imitáció között, és hogy a sokszorosított másolatok terjesztésével a görög kultúra iránti tiszteletüket fejezték ki”. A tisztelet kifejezés fontos ebben a kontextusban, ugyanis a

művészek minden művészeti ágban, de különösen a zenében és a költészetben gyakorta elkészítették azoknak az alkotásoknak a variációit, amelyeket igazán csodáltak. Gondolhatunk itt arra, hogy Roy Lichtenstein átdolgozta a Fernand Legerhez és a Pablo Picassóhoz hasonló modern mesterek kompozícióit, vagy eszünkbe juthat Havadtőy Sámuel festménye, amely kedves barátja és munkatársa, Keith Haring nyomata alapján készült. Így tehát az a látszólag örök körforgás, hogy az élet követi a művészetet, a művészet követi az életet, az élet követi a művészetet, változatlanul folytatódik, vagy talán inkább nem is körforgásokról, hanem újrahasonosításról, sőt újrafeltalálásról kellene beszélnünk.

Ennek a jelenségnek a leggyakrabban idézett elemzése továbbra is Walter Benjamin 1935-ben kiadott műve, *A műalkotás a technikai reprodukálhatóság korában* című, amelyben a szerző amellet érvel, hogy a reprodukálás megfosztja az eredetit az aurájától. Ugyanakkor az a nehezen meghatározható fogalom, hogy mi tesz valamit igazán „eredetivé”, homályos marad. Sőt, gyakran azt sem veszik figyelembe, hogy Benjamin kiindulópontja Paul Valéry egy korábbi esszéje volt, amely sokkal megértőbb nézőpontból közelíti meg ezeket a kérdéseket. A francia költő szerint: „Húsz év óta sem a tér, sem az idő, sem az anyag nem ugyanaz, ami korábban volt. Fel kell készülnünk rá, hogy ezek a nagy újdonságok a művészetek technikáját mindenestől átalakítják, ezáltal befolyásolják magát az invenciót, s meglehet, hogy végül a művészet fogalma is a legvarázslatosabb változáson esik át.” (Kurucz Andrea fordítása, átdolgozta: Mélyi József) Úgy vélem, hogy ez az igazi kontextus, amelyben Havadtőy Sámuel művészi vívmányait meg kell közelíteni.

A fordítást az Intercontact Budapest készítette.

HAVADTŐY SÁMUEL: *Cím nélkül*, 2018, giclée-nyomat, akril, 92x70 cm



fotó: Slezák István